

EL PROCÉS DE LES HOSTIES CONTRA ·LS JUEUS D'OSCA EN 1377, per JOAQUIM MIRET Y SANS.

ENTRE les aljames israelites del regne d'Aragó may no havia obtingut gran importància y opulència la d'Osca. Per el nombre y riquesa dels singulars que la formaven ocupava durant els segles XIIIe y XIVe un lloch secundari, sota no ja de les de Çaragoça y Taraçona, sinó encara de les de Barbastre, Daroca y Egea. En 1257 consta que ja passava per un període de gran misèria, donchs el rey Don Jaume li rebaixà en dues anualitats mil sous del tribut de set mil que pagava a la corona ⁽¹⁾.

Ay tal compassió no fou duradera. En 1261 dit sobirà, segurament en moments de fretura, ja havia exigit de la mateixa aljama un préstech de nou mil sous, perquè per escriptura del 22 de juny del propi any regoneixia ·l deute y acordava la devolució rebaixantne dos mil cada any del citat tribut fins a haver arribat a extingir el debitori.

A la primeria del segle XIVe semblava que ·ls jueus d'Osca entraven en un període de prosperitat y relatiu benestar ⁽²⁾. Jaume II els hi confirmà un molt estimat privilegi que havia concedit en 1207 el rey Pere I a dita aljama, consistent en l'immunitat en cas d'ésser capturats per rahó de deutes «a nobis vel a seniore de Oscha vel Merino vel çanalmedina vel ab aliqua alia persona», sense que poguessin ésser may embargades llurs cases y mercaderies, ni menys cap pignoració «in sabbatis aut in aliis festis sollempnitatibus vestris... set habeatis licenciam et liberam potestatem exeundi de omni capcione et detencione in qua fueritis a meridie diei veneris et esse liberos et absolutos usque in ortum solis diei lune ita quod interim nullus vos vel vestre audeat in aliquo aggruare ullo modo». La data d'aquest privilegi es de Lleyda, a 3 nones de desembre del 1245 de l'Era, 1207 de l'estil modern.

En 1323 continuava encara ·l període de benestar y podien aquells jueus dedicarse tranquilament a la reglamentació de serveys y actes públics de la seva comunitat ⁽³⁾.

(1) *Catalogue des actes de Jaime I, Pedro III & Alfonso III rois d'Aragon, concernant les Juifs*, per Jean Régéné (*Revue des Etudes Juives*, Paris, 1911).

(2) En 1303, el rey atenent als molts càrrechs que pesaven sobre les aljames d'Osca y Lleyda va prometre no perllongar els termes de pagament dels deutes als deutors d'aquelles. Y en 1307, les aljames d'Osca y Barbastre arreglaren la cuestió que tenien sobre les *manifestacions* o declaracions dels singulars per a la distribució dels càrrechs generals.

(3) L'infant Alfons, a prechs de la aljama d'Osca, confirmà ·ls estatuts de la cofraria dels sepulturers israelites de dita ciutat (després d'ésser certificat per Eximen Perez de Salanova, Justicia d'Aragó, de que no

A les darreries de juny del any següent Jaume II accedí a la petició d'aquella aljama de reduir els divuit jueus qui de temps passats venien administrant els affers de la comunitat, a rahó de sis dels majors, sis dels mitjans y sis dels petits y en endevant foren tan sols dotze, quatre per cada classe.

A la primeria de març de 1328, el nou monarca Alfons III, confirmà a la meteixa aljama tots els privilegis, costums y llibertats y dos anys després, en atenció a les moltes demandes de diners y serveys que per rahó de la projectada creuada contra Granada els acabava de fer, va disposar que no obstant manaments anteriors en sentit contrari, cap oficial podria obligar a aquells jueus a satisfer sos deutes.

Es en aquest temps, en 1330, quan l'aljama d'Osca encarregà a un dels seus més distingits membres, Don Abraym Abulbaca, la redacció d'unes noves ordinacions per administrar l'aplicació y distribució de les imposicions y arbitraris locals. Obtingueren l'aprobació reyal per lletra de dues calendes de febrer de 1329 (31 de janer de 1330, istil modern) y ofereixen cert interès per l'estudi de la vida interna de les jueries ⁽¹⁾.

res contenien contrari als drets y prerrogatives reys), per decret datat a Çaragoça, a 12 calendes febrer 1322 (1323 istil modern).

Transcriurem alguns dels curiosos estatuts de la cofraria:

«El capitol primo de la tacana de la confraria de los cauafuessas ques treballen cadauno dellos por cauar las fuessas de muertos de jodios aquellos que fincaran en la dicta ciudad et por soterrarlos cadauno en su tanda en pos otra segunt que son ordenados los cautes et que nos pueda adelantar una tanda en pos otra, ço es asaber que vaya la primera e pues la segunda una en pos otra entro a la setena et despues que tornen de cabo segunt que ordenado es, no sea osado ningun confradre de starse de no andar al fossar con los homens de so cauta por acauar la fuessa en aquella hora quel mandadero de la tanda del fara saber sines contrast alguno... e si sera flaco et non podra hir al fosal por su flaqueza a conoxensa e fe del Mandadero o sera embargado por aferes de la aljama que non sea tenido de andar. E otro ta que que si sera home veello que sea scusado hauiendo de LX. anyos a suso otro tal no sean tenidos de andar cauar de nueyt sines licencia et atorgamiento de todos los de la tanda o de la mayor partida.»

«Los adelantados sean tenidos por dar a cada tanda que andaran a cauar si sera la fuessa de moço xiquo ço es assaber de un mes tro an IIII, anyos III. dineros et de IIII. anyos a suso si van de dia que ayan VI. dineros et si van de nueyt VIII. dineros et si haurian a fer la fuesa II. dias quels sean dados VI. dineros por cascun dia...» «Alguno non sea osado de los caua fuessas de prender precio de la casa del muerto o de la muerta...» «E encara es ordenado por els confradres que vayan a hondrar el dia de sabado a fer la hondra a daquell o a daquellos qui tendran oriença por el muerto a aquella sinoga do faran oracion e aquell o aquellos que seran rebelles que les coste por cada vegada II. dineros. Otro si adaquell que aura fillo o sera nouco que los confradres lo vayan a hondrar el sabado a fer oracion con ell. Otro si si alguno morra de los dictos confradres et noy haya qui tenga oriença que los confradres sean tenidos de andar el sabado a fer oracion a aquella sinoga do el defuncto solia fer oracion e quel quiere que sia rebelle quel coste II. dineros. E encara tot confrade sea tenido de hondrar al nouio o a la nouia que sea fillo o filla de confradre la nuyt de las bodas et que los dictos confradres leuen VI. brendones de cera encendidos a hondra del nouio o de la nouia que los dictos brandones leuen aquellos a qui el Mandadero o los Adelantados los mandaran leuar e qual quiere que sea rebelle quel costa II. dineros por a çera. Encara es ordenado que los dictos confradres et confradresses visiten el sabado el enfermo que sera entre ellos.» «E encara ordenaron los dictos confradres que aian aquellos hostilles que necessarias seran por a banyar los muertos e sean todas plegades en I. logar que les puedan haver quando mester sera.» «Otrosi que aian II. homens que banyen los muertos et I. homè que cride los muertos e segun es el ordonamiento de los Adelantados que ellos que sean VII. I. de cada tanda et que cada tanda sea de VII. meses e quel quiere adelantado que sea del tiempo adelantado quando saldra no pueda seer eleido dentro II. anyos e mas.» «Encara ordenaron que los adelantados que por tiempo seran dentro tercer dia que metido seran que juren en presencia de los adelantados antecessores dellos que usen bien e lealment en el dicto oficio... et quel quiere que sera esleido e adelantado et non quiera usar nin jurar que sea escomulgado de toda la dicta confradria por I. mes et que juren todos ensemble en un logar...» «Item ordonaron que cadauno dellos confradres de la dicta confradria vayan en la manyana a la çinoga a fer oracion ante que vaya a fer lur obra si otro negocio justo no auia.»

(1) Reproduim les principals disposicions: «Primerament, todo jodio de la dicta aljama et de su collida (en català col·lecta) de quinze annos et de hi asuso sea tenido pagar en cada un anyo al arrendador ó arrendadores de la peyta por su cabeça segunt que se sigue es a saber hueytanta peyteros, cada uno de aquellos pague por su cabeza vint solidos jaccenses et huytanta peyteros otros cada uno pague por su cabeza diez solidos

Altres mostres de consideració d'Alfons III trobam en aquest temps en favor dels jueus d'Osca. En un registre reyal dels oficis extraordinaris de moros y d'israelites del dit regnat hi llegim: «Scribania de los judios Duesca; el dicto officio se solia dar por el senyor Rey et solia lo tener Guillem Marsella et fué revocada la concession a el feyta et el dicto officio annexo et devolvido a la aljama. Item, se troba despues que la dicta scribania fue confirmada a Maestre Aleazar a qui el senyor Rey don Jayme la hauia primerament atorgado.» «Scrivania de los contractos de los judios Duesca que se fazen entre xrisptianos y judios; el dicto officio tiene por concession real, la qual fué mandada seer seruada por el senyor Rey, Guillem de Marsella, notario.» «Rabinado, scriuania et deguella de los judios de Uncastillo; los dictos officios tiene por concession del senyor Rey Rabi Açach Saltell, judio Duesca.»

A mitjans de la XIV.^a centuria tornà aquella aljama a passar un període de contrarietats y decadencia. Perdé algunes families que anaren a establir-se a Castella, per no poder soportar l'arbitraria y vexatoria distribució de les impositions ordenada per els adelantats⁽¹⁾, fins al punt de que, en 1376, la comunitat, per poder satisfer al Rey el tribut y per poder menjar, degué empenyar les coronas de les tores a Blas de Ruiz y a Pedro Gomez de Alcalà⁽²⁾. Pere III sentí alguna compassió per aquella pobra gent y obligà als dits acreedors a pròr-

dineros jaqueses et el romanent de los peyteros cada uno de aquellos pague por su cabeza cinco solidos jaqueses. Empero de aquesto sian quitios de pagar cinquanta judios que noy hayan bienes de cinquanta solidos asuso, los quales sayan esleytos por los adelantados que solo por tiempo seran o por qui ellos hi deputeran; et otrosi sian quitios de aquesto aquellos que contiguament van adeprender de dia et de nueyt et otro menester no han ni fazen et aquellos pobres que contiguament van por las puertas et mancebos que sierban senyor contiguament».

«Item qual quiere judio o judia que comprara por vender draperia, seda, trigo, farina pora paniceria, aludas, fuelles, olio, miel, queso, garbanços, pebre, oro, argent, perlas, pellya o qualquiere otra mercaderia de qualquiere natura o condicion que sia pague por cada liura al rendador o rendadores de la peyta II. dineros. Item qui comprara vestiduras viellas o nuevas et joyas et vestiduras de seda exceptado si seran pora muller ponzella que no sia esposada ni nouia o pora home de XV. anyos ayuso sia tenido pagar por cada liura tres dineros.

Item todo judio o judia sia tenido pagar al dicto rendador o rendadores de toda ganancia que fara a qual quiere art que sia de cada XII. dineros I. dinero; empero, si ganara menos de II. dineros et mealla al dia no sia tenido manifestar ni pagar por aquello alguna cosa et en esto non sian tenidos manifestar ni pagar los rabis que muestran a moços de aquello que ganaran con los moços ni los rabis de las sinogas de los homes ni de las mulleres de aquello que ganaran ad aquell officio, ni los deanes de aquello que ganaran en el dicto officio con la aliama ni de la ganancia de alguna mercaderia ni de los usuras».

«Item sia jetada alacma en cadaun anno una vegada al empieço del rendamiento que todo judio o judia de la dicta aliama et de su collida manifieste al rendador ó rendadores de la dicta peyta o a su scrivano aquello que manifestar deura bien et lealment sines cobierta et negativa alguna et por aquesto sean tenidos jurar en poder del rendador en la ley santa de Moysen una vegada en lanyo si el rendador lo querra cada que por el sera requerido de manifestar.» (Reg. 868, f. 25.)

(1) Reg. 1253, f. 98.

(2) El Rey. — Segund que por part de la aljama de los judios de la ciudad Dosca es a nos humilment notificado aquella aljama por pagar el trahudo et la demanda que nos hauia a dar et por la qual huiamos embiado nuestro portero et por la grand carestia et fambre que la pobre gent sofria huiamos empenyar las coronas de las toras a vos et a Pero Gomez delcala dius tal pacte que si dentro I. anyo el qual passa por todo el mes present de mayo non las hauian quitadas que fuessen vendidas a vos et al dito Pero Gomez a razon de LXX. solidos lo marchó qui vale CXXX. solidos et mas. E porque por muytas cargas que la dita aljama ha houido et ha non podra hauer quitadas las ditas coronas dentro el dito tiempo, allarguedes a I. anyo porque dentro aquell tiempo la dita aljama vos pueda dar complimiento, sabiendo que desto nos faredes seruicio et plazer et si faredes el contrario o vendiades las ditas coronas huiamos ne desplacer porque sin toda comparacion puyaria a mas el danyo que la aljama se sostendria que no el proueyto que vos ne acossegiades. E sobre esto hayamos vuestra respuesta. Dada en Montçon dius nuestro siello secreto a XIX dias de mayo del anyo MCCCLXXVI.

Dirigitur Blasio de Ruix. Similis fuit missa Petro Gomecii. (Reg. 1257, f. 10, Arx. C. de A.)

roga, al mateix temps que manà als Jurats de la ciutat permetessen als dits jueus continuar tenint els obradors de draps dintre 'ls murs per evitàrlosi danys y roberies y escrigué al Justicia que procurés una avinença entre aquells venedors de draps y 'ls cristians a qui 'ls havien comprat ⁽¹⁾.

En tan pobre estat se trobava l'aljama d'Osca quan l'infant primogènit Joan, duch de Girona y governador general, arribà a Aragó, a les darreries de 1377. El 9 de novembre era encara a Girona; passà després per Montserrat y 'l dia 22 ja pernoctà a Osca, hont estigué fins al 7 de desembre. Se presentava a aquell reyalme ab nobles però poch pràctiques y poch prudents ansies d'endreçar, de corretgir, de fer justicia, d'exercir de sobirà. Tot seguit expedí ordes circulars als merins, batlles, çalmedines, Justicies y demés oficials pera que activessin tots els processos civils y criminals fins al punt de sentència definitiva que ell se reservaba dictar. Però aquell desitg de reformar abusions, d'escoltar y amparar als agreujats y oprimits per els agosats y 'ls poderosos, ben prompte 's vegé malmès, desvirtuat per la precipitació y per dòcil sotsmisió a les influencies y consells interessats dels oficials y personatges de la seva Cort ⁽²⁾.

(1) Petrus & fidelibus nostris Juratis et officialibus ciuitatis Osce ad quos infrascripta pertineant presentibus et futuris salutem et gratiam: expositum est nobis humiliter pro parte Aljame judeorum dicte ciuitatis quod aliqui de ipsis judeis per longum tempus habuerunt e tenerunt et adhuc tenuent operatoria pannorum et aliorum mercimoniorum intra muros ciuitatis predictae sed quod nunc vos jurati predicti eos expellitis a possessione qua sunt tenendi dicta operatoria quod nedum in magnum preiudicium ipsorum judeorum redundare dicitur sed etiam ipsis et christianis qui partem habent in pannis et aliis mercimoniis que tenent dicti judei in operatoriiis eorum posset esse maximum periculum et dampnum nam si expellerentur a locis assuetis oporteret eos sua operatoria tenere in callo qui est situatus extra muros predictos et in loco nontuto ob quod de facili ipsa operatoria possent predicta exponi malarum gencium que propter caristiam multas raubarías comittunt. Qua propter.... mandamus expresse et de certa sciencia sub pena M. morabatinorum auri nostro applicandorum erario.... dictos judeos permitatis uti eorum possessionem tenendi dicta operatoria intra dictos muros prout consueverunt quibus vis nostris promissionibus contrariis obsistentibus ullo modo. Datum in Montesono sub nostro sigillo secreto XIX die madii anno a nativitate domini MCCCLXXVI^o. (Reg. 1257, 11.)

Petrus & fidei nostro Justice ciuitatis Osce vel eius locumtenenti salutem et gratiam: expositum est nobis humiliter pro parte aljame judeorum ipsius ciuitatis quod aliqui judei eiusdem ciuitatis arte draparie et mercantili utentes propter caristiam que fuit et est non possunt vendere pannos et alias eorum merces quo non obstante aliqui christiani tam mercatores quam alii dictos pannos et merces eis vendiderunt volunt recuperare a dictis judeis precia ipsorum pannorum et mercium quod esset dictis judeis dampnosum nimium et etiam impossibile cum ut predictur propter dictam caristiam dictos pannos et merces vendere non possint nec habeant alia vnde dicta precia comode possunt exsoluere. Qua propter supplicato nobis super hiis de congruo justicie remedio prouidere vobis dicimus et mandamus quatenus si dicti christiani volunt recuperare a dictis judeis precia illorum ex dictis pannis et mercibus quos et quas dicti judei non potuerint vendere et ipsi judei non habeant in promptu pecuniam ex qua dicta precia possint exsoluere cogatis dictos christianos recuperare ipsos pannos et merces ad congrua precia et justa ad que per extimatores idoneos fuerint extimati. Datum in Montesono sub nostro sigillo secreto XIX die madii anno a nativitate Domini millesimo CCCLXXVI^o. (Reg. 1257, f. 12.)

(2) La docilitat de D. Joan en escoltar mals consells dels oficials contra 'ls jueus era ja antiga. En 1375 sa mare la reina Donya Elionor de Sicilia, la qui tenia assignades algunes aljames com a patrimoni seu, se vegé obligada a reclamar contra les vexacions que feyen als jueus els oficials del seu fill, governador general, y 'l Rey Pere dirigí a aquest la següent lletra, deu dies abans de morir la citada reyna: Lo Rey, molt car Primogenit, nostra cara companyona la Reyna ses complanta a nos de vostres oficials dient que aquells li malmenen les aljames que nos li havem dades gran temps a ensemps ab alguns lochs que li hauem assignats per Cambra, en tant segons que diu que si la manera quels vostres oficials tenen vers les dites aljames se continua, aquelles seran despoblades dins breus temps. E creem fermament molt car fill, que aço no proceeix de vos mas de vostre dispenser e dels altres oficials qui administren vostre patrimoni, los quals par que saben poch de conseruar patrimoni, con aljames son cosa que fa gint a menar e tenir grans maneres en poblar e conseruar aquelles e si los oficials los exequien, obligen e embaracen nels demanen sino ço que es acostumat encontinent se muden et sen van lla on son mils tractats. E volem que sapiats que per gran necessitat que nos hajam hauda no hauem vulgut ne consentit que nostres oficials hajem aemprades ne empenyorades les aljames sino daço qui es ja taxat et ordonat. E que ara vos sofferissets que vostres oficials los faessen nouelletats no seria bo eximpli ne la dita Reyna nou pendria be ans vos certificam que ha haut desplaer... Dada sots nostre segell secret en Leyda a X. dies d'abril del any MCCCLXXV. (Reg. 1249, f. 27).

Aytal inexperiència ja li portà greus contrarietats y enuigs en el primer afer que emprengué. Fou aquest el procés y punició dels jueus d'Osca, acusats d'haver comprat les hosties consagrades que un mal cristià havia robat de l'església de Tardienta, drama tristíssim que Pere III cregué just y convenient interrompre y que originà les primeres desavinències entre 'l Rey y 'l Primogènit, les que més tart arribaren a produir tan fort escàndol y tanta pertorbació en la vida política del país.

El procés de les hosties contra 'ls jueus d'Osca ens dona alguna llum per estudiar les costums del segle XIVe, per descobrir el fons de barbarie no gaire dissimulada que existia en aquella societat y la facilitat ab que 'ls agosats podien realitzar sos tenebrosos projectes de vexar y anorresar a alguna persona, familia o colectivitat. Procurarem fer parlar en lo possible als documents y estalviarem els comentaris.

El furt de cinch hosties de l'església de Tardienta per Ramon Rafart, un cristià de mala vida, coincidí ab l'arribada del Primogènit a Aragó. Tota aquella comarca estava escandalitzada ab semblant sacrilegi. Enterats els Jurats de Tardienta de l'estancia del Primogènit a Osca, hi trameteren un procurador, Bru de Sesa, per demanarli que fes informació y punició del furt.

Pres en Rafart, declarà primerament que les sagrades formes les havia venudes a un jueu d'Osca, sastre, anomenat Haim Andalet, alias el Royo, y després digué, essent atormentat, que les havia cedides a Jaffuda Abmabez y a Manasem Abmabez.

L'infant Joan, manifestantse també molt escandalitzat del sacrilegi, prengué, o'ls oficials interessats en vexar als jueus li feren pendre, extraordinari interès en començar una ràpida informació per poguer aplicar prompte y exemplar càstich.

L'Haim Andalet, culpable o ignoscent, però temerós de l'ira y excitació produida per el fet, fugí tot seguit d'Osca, ab tota sa familia. L'infant Joan dictà el primer de desembre lletra circular a tots els oficials per la captura del sastre jueu y ab igual data també la captura d'una dona de mala vida a la qual en Rafart, el cristià que furtà les hosties, li havia fet present d'uns anells rebuts d'aquell jueu com a preu de les sagrades formes⁽¹⁾. Açí comensem a descobrir

Que 'ls jueus eren moltes vegades víctimes d'envejes y cobejances no rebutjades degudament per les autoritats ho demostra encare un altra lletra del Rey al Primogènit de 13 de març de 1376: Nos hauem en Barchinona per afectuos et fort diligent seruidor e lo qual treballa be en nostres fets Maçot Auengena, jueu, e car ha molts enuejadors axí jueus com christians los quals cascun dia punyen en acusar aquell, es necessari quel dit jueu et los altres qui seruexen nos et vos sien be et favorablement tractats, car daltra guisa poch durarien nostres aljames et en especial aquelles quins seruexen qui han mes enuejadors quels altres. Per que us pregam... quel dit Maçot en especial et los altres servidors que hauem en la dita aljama sien per vos be tractats et que no vullats hoir exaques quilts sien posades; car nos mateys sabem que cascun dia los exaquièn dauant nos e con hi hauem feta metra la ma e som certificats del fet trobam que no son sino enueges e mouiments de reençons les quals coses nos volem fort esquinar... (Reg. 1251, f. 92).

(1) Infant don Johan &, a los amados et fieles todos et cadaunos oficiales del dicto senyor Rey et nuestros..... salut et dileccion: Como Ahum Andalit, sartre alias royo, judio habitante en Huesca, sia seydo inculgado, diffamado que en vituperio de nuestro senyor Dios et de la fe catholica haya comprado malament cinco ostias consagradas, la qual cosa es fuert abominable et de mal exemplo et por aquella razon el dito Ahim

l'incertitud dels fets en que s' basava 'l procès y per consegüent la lleugeresa ab que obrava l' Infant governador general. Mentre que en document del primer de desembre consignava que aquella avol fembra s'anomenava Constança, en altra lletra als oficials del regne, del 6 del propi mes, deya que era «la concubina de un hombre nombrado Artalet, a la qual dizen Johanela» y manava que si s' negava a entregar l'anell, que la capturessin y la possessin en mans de l'alguatzir d'Osca.

Es ben clar que alguns consellers o oficials tenien interès en molestar als jueus y en ferlos antipàtics al Primogènit, donchs no contents ab començar ab tanta precipitació 'l procès, li aconsellaren dictar una orde circular a tots els oficials reynals datada a Osca a 3 de desembre, disposant que facilitessin en tota ocasió al convers Arnau d'Estadella el promoure disertacions y controversies ab els jueus de qualsevol lloch en defensa de la fè catòlica y que obliguessin a aquests a concòrrehi⁽¹⁾.

El dia 7 de desembre s' decidí 'l Primogènit a escriure al Rey sobre 'l procés de les hosties, segurament a prechs dels interessats en l'afer y 'ls qui sentien temença de que tot seguit l'aljama d'Osca trametés missatge al sobirà enterantlo de les maquinacions y arbitrarietats contra d'ells y que obtinguessin orde reyal de suspensió de les actuacions. Els inductors feren acabar al Infant la seva lletra ab aquesta sospitosa demanda: *Suplich a la vostra gran senyoria que a instancia de als cuns juheus ne daltres qualsevulla persones no vullats tocar en lo dit fet ne en aquells res innovar ans lexets a mi fer justicia de aquell e aço, Senyor, vos tendre a gran mercé*⁽²⁾. El meteix dia Don Joan sortí d'Osca y pernoctà a

con su muller e sus fillos et companyas sea fuydo de la dita ciutat de Huesca et se vaya laciando por algunos logares del Regno. Por esto decimos et mandamos vos firmement et expresse dius pena de los cuerpos et bienes que los dictos Haim Andalet, su muller, fillos et companya doquiere que los trobaredes, prendades con todos et qualesquiere bienes que con si lieven et aquellos encontinent presos cucament et segura et dius fiel custodia a nos remetades et envides por tal que en aquello podamos fazer justicia segunt conviene. Et esto en alguna manera no mudedes si les dites penes cobaciades squivar. Data en Huesca primero dia de deziembre lanyo de la natiidad de nuestro senyor MCCCCLXXVII. (Reg. 1723, f. 42.)

Infant don Johan &, a los amados et fieles nuestros todos et cadaunos oficiales del senyor Rey et nuestros... salut et dileccion: Como vn hombre qui es detenido preso en la preson del nuestro alguazir haya confesado hauer vendido cinco ostias consagradas a algunos judios en vituperio de nuestro senyor Dios et de la fe catholica por cierto precio en el qual precio priso de los dictos judios tres aniellos dargent de los quales die dos a vna fembra seglar qui es amiga o concubina de pocha sangre ombre mundario. Et convienga de necessitat saber la verdat del dicto fecho, por esto... mandamos dius pena de los cuerpos et de los bienes, que la dicta fembra seglar, la qual se nombra segunt se dice Constanza, hayades a vuestra mano et lauredes con los dictos aniellos al portador de la present dius fiel custodia et guardia por tal que de las sobreditas cosas podamos auer plena certificacion. Et esto en alcuna manera no mudedes. Dada en Huesca primero dia de deziembre del anyo de la natiidad de nuestro senyor Mill CCC^{os} LXXVII. (Registre 1723, f. 42.)

(1) Cum itaque Arnaldus de Stadiella conversus huiusmodi exhibitor tam in scriptura sacra quam ebraica novi scilicet testamenti et veteris expertus et profundus esse noscatur: id circo volentes ut idem Arnaldus comuniter (comuinet?) indigentibus sue claritatis fulgorem vobis et cuilibet vestrum dicimus et districte precipiendo mandamus quatenus semel quolibet mense quando iamdictus Arnaldus vos inde requisierit et judeos aliamarum jurisdictionum vobis commissarum causa disputationis congregare voluerit vel eius verba veritatis exponere fidei antedictae dum tamen interfuit inibi prior vel lector predicatorum vel gardianus aut lector fratrum minorum civitatis aut ville ubi hoc fieri contigerit et in loco ipsius loci civitatis aut ville quem nos duxeritis eligendum ad esse compellatis sub certa pena judeos predictos pro disputatione ipsa fienda et predicacionem pretacta nichilominus audienda.

(2) Molt alt e molt excellent senyor &: Sapia la vostra senyoria que are en lo meu aneniment en la ciutat Dosca, Bru de Sesa axi com a procurador dels jurats e de la Universitat del loch de Tardianta so meten e cridan e claman es stat dauant mi, dien que Ramon Raffart, hom vagabunt, lo qual senyor jo tench pres, ha fets

Almudèvar y lendemà a Gurra. Desde aquest darrer lloch dictà 'l dia 9 una orde als membres del seu consell que havien quedat en Osca, pera que prosseguissin les actuacions contra 'ls jueus, indicantnos aquest fet que 'ls inductors del procés anaven ab la comitiva del Infant y que no tenien encara gaire confiança en lo-grar lo que 's proposaven (1).

El dia 10 de desembre Don Joan passà per Çuera y 'l següent entrà a Çaragoça, hont residí fins a la tardor de 1378.

Al moment d'arribar a la capital tornà a escriure al seu pare sobre 'l procés dels jueus d'Osca; però aquesta vegada era per manifestarli que ja havia fet justícia molt *expeditiva*, puix abans de sortir d'Osca havia firmat la sentència condemnant al cristià Rafart a esser esquarterat y als dos jueus que li compraren les hosties, Jaffuda Abmabez y Manasem Abmabez, a esser cremats, haventse practicat tot seguit les execucions.

De manera que començades les inquisicions y actuacions sobre 'l 24 de novembre poch més o menys, al cap de quinze dies ja havia cregut prou aclarida la cosa per aplicar tres penes capitals sense haver concedit advocats ni defensa als condemnats. Don Joan comptava llavors 27 anys y no té atenuant la seva precipitació y la seva poca energia per rebutjar impositcions o falses informacions dels consellers y dels oficials.

Els dos jueus cremats havien abans estat posats a torment, penjantli a un d'ells un pes de més de mitg quintar als genitius y sospenentlo aixís en l'aire, y es per aytals violencies que declararen que les hosties d'en Rafart les havien donades després a altres tres jueus anomenats Salomó de Quatorze major, Mossé Ambinax y Abraham Abolbaça y que aquests les havien profanades. Dels tres suposats profanadors un havia pogut fugir, en Salomó de Quatorze, y 'ls altres foren capturats y aportats a Çaragoça, hont l'Infant reuní un gran consell el meteix dia 11 de desembre, jorn de la seva arribada, per acordar la forma de punir el fet y de recobrar les hosties. Concorregueren al dit consell l'arquebisbe,

diverses furts en lo dit loch e specialment de V. osties consagrades, les quals eren en la sgleya daquell loch, per la qual cosa, Senyor, instant lo dit procurador, jo he atrobat verdaderament davant anant legitima inquisicio, esser stades emblades V. osties consagrades per lo dit Ramon en la dita esgleya e venudes per aquell esser stades a alguns juheus de la dita ciutat, los quals, Senyor, jo fas detenir preses e fas continuar, Senyor, la dita inquisicio a ffi que les dites V. osties consagrades sien axi com se pertany atrobades. Ara, Senyor, dubtem que dels juheus de la dita ciutat Dosca no acorreguen a la vostra senyoria e aço Senyor, per torbar e dilatar lo dit fet, lo qual, Senyor, ve a bona fi. On Senyor, com jo haia meses les mans en lo damunt dit fet els hi entena a metre tant tro que les dites V. osties consagrades sien axi com es necessari atrobades, les quals Senyor, no es dubte son stades furtades e venudes axi com damunt es dit als dits juheus, supplich a la vostra gran senyoria que a instancia de alsuns juheus ne daltres quals se vulla persones no vullats tocar en lo dit fet ne en aquell res innovar ans lexets a mi fer justícia de aquell e aço Senyor vos tendre a gran merce. Scrita en Osca a VII. dies de deembre lany MCCCLXXVII. Primogenitus, Senyor lo vostre humil &c.» (Reg. 1722, f. 189.)

(1) Lo primogenit: — Manam vos fortment et expressa et de certa sciencia nostra que no contrastant cosa alcuna per nos en contrari manada o ordenada enantets contra los juheus en Osca derrerament preses et encara contra tots altres que sien delats daquell fet aytant et axi rigorosament com per justícia et raho fer se pora a fi que la veritat sia sabuda et quels malmirents sien degudament punits et altres axi com se pertany hi prenguen exemple. Dada en Gorrea sots nostre segell secret a IX. dies de deembre lany MCCCLXXVII. Primogenitus.

Ffuit directa illis de consilio domini Ducis (lo propri infant Johan, duch de Monthblanch) residentibus Osce. (Reg. 1744, f. 102.)

el bisbe de Tاراçona, el Justicia d'Aragó, jurisperits, nobles y teòlechs, y fou deliberat que 's concedís un terme als tres acusats per defensarse y presentar disculpacions; però senyalàntlos hi ja 'l torment en cas de que llurs rahons no fossin considerades acceptables (1).

Aquesta segona lletra del Primogènit va creuar en el camí ab un altra del Rey datada a Barcelona a 12 de desembre, la que ens dona assats claror per comprendre les intrigues que 's menaven en la persecució dels jueus. Pere III, home enèrgich, però experimentat y astut, abans de rebre cap missatge ni reclamació de l'aljama d'Osca, ja volgué evitar que 'n sofrís perjudici y ja sospità si portaven alguns consellers enganyat al Infant. Li recorda, abans de tot, que una acusació semblant havia en temps passat (1367) estat feta contra 'ls jueus de Barcelona y que després resultà infundada (2) y li indica que seguexi el meteix procehiment que ell aplicà llavors, donchs els interessats o 'ls fanàtics que li aconsellen rigor extremat y precipitació de les actuacions *volen mes la destrucció de les aljames que justícia ne bona fé catòlica*.

Per aconsellar sobre aquell afer al Primogènit cregué 'l rey que lo millor era enviarli el procurador fiscal de la Cort, en Bernat Planes y además manarli que l'informació la fes en tots els homens qui formaven dita aljama desde l'edat de vuit anys, descobrintse bé l'intenció del sobirà d'acontentarlo ab una diligència poch molesta y poch perillosa pera 'ls jueus y arribar prompte al so-

(1) Molt alt princep et poderos senyor pare et senyor meu molt car: ja per altres letres he scrit a la vostra senyoria del fet qui ses sdevengut en Osca daquelles hosties consegrades que son stades furtades et venudes a alsuns juheus. On, senyor, con lo crestia qui aquelles havia furtades et venudes hagues confessat lo crim et mostrats amill los juheus aquiles havia venudes, hauda confessio dels dits juheus qui lo dit fet atorgaren et confessaren et encara nomenats per ells tres altres juheus els quals haviem les dites hosties liurades et donades, fent affront daquells dos jueus qui aquells altres tres juheus haviem nomenats ab dos daquells tres los quals jo fiu pendre et tench preses com lo terç sia fuit et nol haia pogut aconseguir, en lo qual affront los dits dos juheus primers tengueren fermament et ab gran front ells hauer liurades aquelles hosties a aquests que io tinch ara presos e en lur dit tota vegada perseverant ans que pertis Dosca jutge aquells crestia et dos juheus, ço es lo crestia a esser squartarat et los juheus a esser cremats et axi de fet ho fiu exsequir et los altres dos juheus, Senyor, men fiu venir aci en Seragoça on, Senyor, huy haut gran et solenpne consell en lo qual son stats larchabisbe de Seragoça, bisbe de Tاراçona, Justicia darago et tots los doctos et savis desta ciutat et de mon consell, mestres en taulagia, nobles, cauallers et moltes daltres gents, he deliberat que a ells sien donats... dies a dar et passar totes las deffensions si alcunes ne han et axi, Senyor, ho he fet et sin posen alcunes bones quels sien reebudes. En altra manera que per turments et segons que per justícia trobare que fer se debia quey enant tant et tant longament fins que les dites osties haya trobades o sapia que sen es fet; e fare, Senyor, en aquest fet tal justícia que Deus primerament et vos, Senyor, ne serets content. Scrita en Ceragoça a XI dies de deembre en lany de la natividad de nostre senyor MCCCLXXVII. Primogenitus.

Senyor, lo vostre humil primogenit. (Reg. 1723, f. 46.)

(2) Petrus & nobilibus et dilectis ac fidelibus nostris Gubernatoribus, vicariis.... salutem et dilectionem: cum nos eo quod nuper sicut intelleximus aliqui judei ciuitatis Barchinone inculpati fuerunt de crimine sacrilegii et nefando furto eucaristie facto in ecclesia Montisalbi contra omnes judeos ipsius ciuitatis inquisiuerimus veritatem de premissis excessibus et in eisdem nullam reperimus culpam de premissis. Et propterea ad humilem supplicationem aljame judeorum ipsius ciuitatis pro subscriptis nobis factam ab inquisitis per vos supersederi et penitus desisti prouiderimus et nichilominus omnes judeos nostre dominationis cum eorum uxoribus filiis familiis rebus et bonis suis sub nostra proteccionem Regia guidatico et assecuritace receperimus cum presenti. Ideo vobis et vestrum singulis dicimus et mandamus expressius injungentes sub pene ire et indignacionis nostre incursu quatenus aduersus quoscumque judeos occasione premissorum conjunctim vel separatim nullatenus procedatis.... Datum Barchinone sub nostro sigillo secreto prima die novembris anno a Nativitate domini MCCCLXXVII. (Reg. 1219, f. 62).

Aquesta esglesia de Montblanch, de la que foren acusats els jueus d'haver furtat les hosties, en 1367, no sabem si era la de la població del dit nom de l'actual provincia de Tarragona o la d'una petita barriada dels suburbis de Barcelona, anomenada llavors Montblanch y avuy Collblanch, prop dels llochs d'Esplugues y de Sans.

bresseiment, no fent així cap paper desairat l'Infant governador general. Procurava traurel d'aquell mal pas abans no s'emboliqués més. Per això escrigué al propi temps en termes semblants als consellers y oficials de la comitiva del Infant, Lope de Gurrea, Bernat de Ponte, Bertran de Pinós y Pere Arters (1).

Abans que aquestes lletres arribessin a Çaragoça, el Primogènit ja dictava noves ordres contra 'ls jueus. El 15 de desembre escrivia a Fortun de Sessé, Justicia de Terol, que li enviés tot seguit capturats a Salamó o Samó de Quatorze major, Salomó de Quatorze menor, Azach de Quatorze, Samuel Najari, Azach Najari, Samuel Najari y Jacob Repoll, jueus de dita ciutat, per ésser jutjats y donàrlosi el càstich que mereixessin pels seus fets (2). Sembla que un dels tres acusats de tenir les hosties encara, en Salamó Quatorze major, fugitiu, anà a refugiarse a Terol y l'Infant, desitjós d'esbrinarho tot, no sols interessà la captura d'ell, sinó de son fill y amichs y parents.

Ja estava complimentada aquesta orde d'empresonament quan l'Infant rebé la lletra del Rey del 12 de desembre, que havem analitzat. Li produiren fort enuig les recomanacions de no procehir ab rigor extremada y de desconfiar dels consellers. No va comprendre l'idea del Rey al disposar que l'informació l'estengués a tots els membres o singulars de l'aljama y per això per lletra del dia 28 li respongué ab naturalitat que no essent acusats més que alguns particulars era impossible procehir contra la comunitat. Aquesta resposta produeix un pobre concepte de la perspiciacia del Primogènit, al veurel tant obstinat y acceptant tan fàcilment per certes les declaracions que en Bernat de Ponte havia arrencat ab el torment als dos jueus cremats y al cristià Rafart (3).

(1) Lo Rey. — Molt car Primogènit, segons que hauréu entes algunes diffamacions son estades fetes a vos de jueus Doscha, semblants daquelles que foren dites a nos daquests anys en Barchinona. Per que us manam eus pregam que sauiament vos hi manets per que escandel ne aualot no sen pogues seguir contra aquella; e no haiats cura de encartarho massa com semblant occasio veem en Barchinona et trobam que no era vera e non encerquets sino aytant com nos faem ladonchs. E la manera quey hauets a tenir nos la us trametem en una cedula enterclusa en la present per que entenants que aquell fet se mena catolicament et qui aço us dona entendre vol mes destrucció de les aljames que justicia ne bona fe catholica. E sobre les dites coses trameten a vos lo feul procurador fiscal de la nostra Cort en Bernat Planes per lo qual nos trametets vostra resposta de les coses dessus dites. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a XII. dies de deembre en l'any de la natiuitat de nostre senyor MCCCLXXVII.º Rex Petrus. (Reg. 1260, f. 186.)

La cedula reservada tramesa ab la lletra precedent era d'aquesta tenor: «En lo dit fet tendrets la forma seguent, es a saber que tots los jueus et juyas de l'aljama Dosca que sien de VIII anys amunt farets personalment ajustar a la sinagoga et aqui en presencia de tots farets explicar lo dit fet e aquell qui per vos hi sera tenga a ment a la resposta que li sera feta et prengats cura si algu o alguns dells seran quis mudan de color en lur cara o tramolen en lurs persones e daquelles aytals si alguns seran reebe confessio e apres si veritat no pot saber del dit fet tots los dits jueus et juyas faça tancar dins la dita sinagoga et en aquella sens menyar et beure los fassa estar per un dia natural e passat aquell die si en ells colpa no sera atrobada lexatslos anar, pero si culpables alguns hi seran atrobats punits aquells segons la qualitat del dit fet».

(2) Reg. 1744, f. 104.

(3) Molt alt et molt excellent Senyor &: Sapia la vostra senyoria que he reebuda una letra vostra sobre lo fet dels jueus de la ciutat Dosca, ço es senyor, sobre compra si compra mereix ésser dita, feta per alguns jueus de la dita ciutat de V. hosties consegades en la qual letra, senyor, efectualment manats que proceesqua contra aquells jueus sauiament e axi que scandel ne aualot nos pusque seguir a la aljama de la dita ciutat. Et hauetsme, Senyor, tramesa una cedula interclusa en la dita vostra letra, en o per la qual me donats forma e manera de procehir contra tota la aljama dels jueus de la dita ciutat, a la qual letra, Senyor, ab deguda reverencia vos respon que migançant la ajuda de Deu, jo he procehit e procehesch e procehire en lo present fet en tal manera que veritat sera atrobada en aquell e Deu, e vos, Senyor, vos en tendrets per pagats e que scandel ni aualot no ses seguit nes seguira contra la dita aljama. E sap, Senyor, la vostra senyoria mils que mi e deurién saber aquells qui lo contrari vos donen a entendre que apres de vos, Senyor, no ha persona en vostra

Abans d'escriure al seu pare, l'Infant havia manat a Guillem d'Alcolea, notari d'Osca, que li portés a Çaragoça tots els documents del procés contra l'esmentat Rafart ⁽¹⁾. Volia sometre a un consell les declaracions que aquest y Jaffuda y Manasem Abmabez havien fet contra Salomó de Quatorze, empresonat com ja havem dit, a Çaragoça.

No havia encara arribat a mans del Rey la lletra del Primogènit de 28 de desembre, quan aquell tornà a escriureli ab data del 31, repetintli les advertencies de la primera, indicantli que no fos tant dòcil a les maquinacions d'alguns que 'l rodejaven, donchs *poria esser que aquells qui aço persegueixen ho facen mes per destruir la dita aljama et singulars daquella et altres aljames nostres com per zel de justícia ne de la fe catòlica, et nos et vos devem guardar que los crims que toquen nostra lig sien punits, mas que sens rahó les aljames no sien malmenades*. Acabava demanantli altra volta que li trametés el procés y dient que quan l'hauria examinat disposaria lo que estimés convenient ⁽²⁾.

El 5 de janer de 1378, l'Infant, per complimentar l'orde del Rey, escrigué al viscanceller Jaume de Monells que portés a Barcelona 'l procés y 'l dia següent escrigué al monarca una lletra en que 's manifesta ja l'iniciació de les antipaties y renyines entre pare y fill. Demanava que després d'haverlo examinat li retornés a Çaragoça dit procés y li dongués instruccions sobre lo que devia practicar, *certificanvos, Senyor, que sinó per exir a carrera a aquells qui en presencia vostra remorden mos fets, vos e jo havem tal e tant solemne Consell aci que*

senyoria qui tant guart scandal ne aulot de totes e sengles aljames e totes e cadaunes universitats de vostres terres com jo, cor apres de vos, Senyor, a qui primerament e singular se pertany aquelles defendre e guardar, no ha en vostra dominacio persona a qui tant hi vaia com a mi. Empero, Senyor, no pusch fugir a justícia e specialment daytal fet. Quant es, Senyor, a la forma e manera quem donats en la dita cedula en procehir contra tota la aljama damunt dita, respon a la vostra senyoria que perlan ab reverencia e honor de aquella, no pusch ades procehir contra tota la dita aljama Dosca com tant solament, Senyor, aquest enorme crim a present toch als uns singulars de aquella aljama, los quals jo fas detenir preses e ab los quals, Senyor, ab la ajuda de Deu jo enten atrobar les dites V. osties consegrades, cor ja, Senyor, he sabut jo ab dos juheus, los quals he fets jo cremar per aquesta raho en la dita ciutat Dosca, que les dites osties son en poder daquets juheus, Senyor, que jo fas detenir preses. E aço, Senyor, han dit los dits juheus cremats als dits ara preses una vegada e moltes cara a cara fermament, segons que ja Senyor, he jo scrit a la vostra senyoria. En cas, Senyor, que jo ab aquests juheus que ara tench preses no pusque saber veritat ço es que no pusca trobar les dites osties, lavors Senyor, haura loch procehir contra tota la dita aljama axi Senyor, com en la dita cedula vos me manats e axi, Senyor, com lo fet requerra. En los fets ha hom a procehir segons que venen si plaura a Deu, Senyor, jo hi procehire en manera que Deu, e vos ne serets pagats e que veritat sera atrobada en lo present fet. E a bona fe, Senyor, en trobar les dites V. osties consecrades devets vos e dech jo e encara tot fel xristia donar loch e treballar. Com jo, Senyor, haure fet acabar los proces del present negoci, si la vostra senyoria volra translat de aquell jol li trametre per ço, Senyor, que vos vejats la forma e manera que jo haure tenguda e feta tenir en procehir en lo present fet. Comanme, Senyor, en vostra gracia. Scrita en Çaragoça a XXVIII. de Deembre lany de la nativitat de nostre senyor MCCCLXXVIII (1377 *istil modern*). Primogenitus. Senyor, lo vostre humil primogenit. (Reg. 1723, f. 48.)

(1) Lletre de 21 desembre 1377 (Reg. 1723, f. 47.)

(2) Lo Rey. — Molt car Primogenit, jassia quels fets per que procehits o fets procehir contra l'aljama dels juheus Doscha o alguns singulars daquella sien enormes et leigs et contra nostra lig, empero aytambe poria esser que aquells qui aço persegueixen ho facen mes per destruir la dita aljama et singulars daquella et altres aljames nostres com per zel de justícia ne de la fe catholica et nos et vos deuem guardar que los crims que toquen nostre lig sien punits mas que sens rao les aljames no sien mal menades. Per que tenim per be et volem eus pregam que segons que ja altre vegada vos haviem escrit nos trametats lo proces qui es estat fet contra la dita aljama o singulars daquella et nos vist aquell porem vos mils consellar que hi deurets fer cor si colpa hi ha bens plau que la compren axi com se pertany a tan leig crim, mas en lendemig no entenem que hi deiat fer altra enantament. Dada en Barchinona lo darrer dia de deembre del any MCCCLXXVII. Rex Petrus. (Reg. 1259, f. 134.)

parria fos bastant a fer justícia no solament en lo dit fet mas en molt major sens tot escrupol de injustícia⁽¹⁾.

Sens esperar aquesta resposta, el Rey tornà a escriure al Primogènit el 8 de janer, demanantli per tercera vegada 'l procés y manantli la suspensió de totes les actuacions contra aquells jueus perque *moltes vegades es estat vist que per odi et malvolensa son estades posades moltes coses greus que després no eren res*⁽²⁾.

L'esmentada lletra del Primogènit de 6 de janer fou contestada per el sobirà el dia 18, quan ja havia arribat a Barcelona 'l citat viscanceller ab el procés y havia estat aquest examinat per el Consell reyal. El rey Pere vol donar a entendre a son fill que està ja ben enterat de les arbitrietats y irregularitats observades en aquest procés, manifestantli que se li ha comunicat que en Rafart, el cristià qui furtà les hosties, confessà abans d'esser esquarтерat que havia solament per la força dels torments acusat als dos jueus qui foren cremats y així mateix que confessaren aquests darrers que l'acusació contra Salomó de Quatorze major, Mossé Ambinax y Abraham Abolbaça la feren contra veritat, solament per sortir del torment. El Rey té per poch verossímil que en Rafart, cristià, furtés les hosties y deixés la custodia que tenia valor de sis florins y que després s'atrevis a cometre 'l sacrilegi de vèndreles a jueus per tres anellets d'argent y una molt mòdica quantitat. Finalment, li mana que reuneixi al canceller, Justicia, jurisperits y notables y que 's torni a examinar el procés y a practicar noves inquisicions, però sempre escoltant lo que 'ls acusats vulguin alegar en descàrrech⁽³⁾.

(1) Molt alt e molt excellent & reebuda ab la reverencia ques pertany vostra letra a mi tramesa sobre lo fet dels juheus de la ciutat Dosca inculpats del fet de les csties consagrades furtades en lo loch de Tardianta, dels quals juheus jo he condemnats dos e los altres son preses encara, encontinent fiu acabar lo proces e en apres fiu fer relacio de aquell en mon consell, en lo qual foren moltes e diverses grans persones axi ecclesiastiques com seglars e en tota sciencia e cascuna de aquelles dix son vot sobre los merits de aquell segons que en lo dit proces, lo qual, Senyor, per tal com me apar que vos haiats hauda sinistra informacio, tramet a la vostra alta senyoria veurets esser largament contengut, supplican a vos, Senyor, queus placia per la vostra merce fer regonexer lo dit proces e de aquell hauer relacio verdadera. E en apres a mi manar ço que la vostra Senyoria conexera e atrobara que fer se deie sobre lo dit fet, per ço quel dit fet lo qual es molt enorme e tal del qual se deu ab gran e sobirana diligencia encercar e trobar veritat, per falsa e sinistra informacio o per importunitat de alcun no romanga impunit, per conseguint lo dit proces sie remes a mi ab letra e manament vostres queus plaura que jo faça sobre los dits affers, certiffican vos, Senyor, que sino per exir a carrera a aquells qui en presència vostra remorden mos fets vos e jo havem tal e tant solemne consell aci que parria fos bastant a fer justícia no solament en lo dit fet, mas en molt major sens tot scrupol de injustícia e parcialitat. Scrita en Çaragoça a VI. de janer del any MCCCLXXVIII. Primogenitus. Senyor, lo vostre humil primogenit. (Reg. 1723, f. 51.)

(2) Lo Rey. — Molt car primogenit: vostra letra hauem reebuda sobrel fet de la aljama Doscha a quen responem que bens plau et volem quel crim si uer es sia per vos ben punit car aytal crim fort greu punició mereix; empero, moltes vegades es estat vist que per odi et maluolença son estades posades moltes coses greus qui despuys no eren res. Per que segons que per altra letra vos hanem escrit volem que abans que altre execució ne façats nos trametats lo proces qui es estat fet contra los dits juheus e axi matex si res hi ha en defensio lur, car nos farem aquell regonexer a Mestres en theologia e altres e si culpa hi troban nos vos ne trametrem a dir nostre manament e consell catholich axi com deu esser de catholich e bon princep, mas tro que aquest nostre manament haiats sobrehehits en la dita execució. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a VIII. dies de janer del any MCCCLXXVIII. Rex Petrus. (Reg. 1262, f. 1.)

(3) Lo Rey. — Molt car Primogenit: rebuda hauem vostra letra dada en Saragoça a VI del present mes de janer continent lo fet dels juheus Dosca a la qual vos responem que nos hauem fet examinar lo dit fet en nostre consell per relacio feta daquell per vostre vicanceller en Jacme dez Monells et hauem trobat que jassia per lo proces per vos fet sia ledesmament procehit et aparega per scriptura quel cristià estech en ço que hauia depositat, empero es stat proposat devant nos que lo crestia qui ha presa mort confessa a la fi que aço que hauia dit, hauia dit per força de turments e que no era veritat ne quels juheus deuien pendre mort car falsament ho hauia dit et semblantment los juheus dixeran que per força de turments hauien dit ço que dit hauien contra veritat. Noresmenys es stat denant nos proposat que los turments dats al crestia e als juheus foren molt desor-

No havien passat vuit dies que el Rey tornà a escriure sobre aquest trist afer al Primogènit, indicantli la conveniència de que suspengués tota actuació fins que arribés a Çaragoça el viscancer del dit Infant, en Jaume des Monells, que havia anat a Barcelona com ja diguerem, per mostrar al sobirà el procés y fèrni una seria relació y dictamen. El Rey havia donat intruccions secretes al dit personatge⁽¹⁾.

Al mateix temps Pere III escrigué una interessant lletra a Don Lope de Gurrea, un noble dels més respectables d'Aragó, demanantli que aconsellés al Primogènit que no perseguís d'aquella manera imprudent als jueus, donchs portaria allò la destrucció de les aljames o faria que els jueus abandonessin les viles reials y anessin a domiciliarse en les dels richshomens y prelats, perdent aixís la Corona una important font de subsidis. Llavors, precisament, el Rey preparava una expedició militar a Sardenya y a Sicilia y sens dubte creya que ben prompte deuria exigir contribució extraordinaria a les aljames, donchs el tresor públich estava tan apurat que per la projectada expedició fou precis posar en venda terres y rendes de la Corona situades a Aragó⁽²⁾.

Que el Rey estava intranquil y recelós per les mides que el Primogènit pogués pendre respecte dels jueus d'Aragó, ho demostra el fet d'escriureli novament el

donats cor es stat denant nos allegat que I. quintar o mes los fou posat als genitius, la qual cosa si axi es, es contra tota forma de justícia et *massa corrent* encare que tots aquells de nostre consell et nos nos marauellam que per III. sortilles d'argent e per V. o per XXX. solidos hagues comes vn crestia tan gran crim com es vendre los cors de Jhesu christ, maiorment attes que la custodia en que les hosties sagrades estauen romas et valie preu de mes de V. o de VI. florins. Perque car Primogènit volem eus manam que ans de totes coses reebats informacio de les coses denant nos proposades e queus fem asaber et aquella reebuda haiats lo vostre canceller lo Justicia Darago et los altres advocats et altres bons lechs cauallers et altres et sia feta relacio altre vegada de tot lo fet et de la informacio per vos faedora sobre les coses demunt dites et altres les quals vos sera vist faedor et façats haut consell ple et solenne et oyts los juheus justícia en les coses demunt dites no contrastants qualseuol letras en contrari fetes com nos lo dit fet nol nos haiam reseruat mas sobre aquell voliem hauer consell faentho en tal manera que Deus no puxa inculpar nos ne vos ne per falses suggestions algu no puxa esser punit no degudament. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a XVIII. de janer en lany de la natiuitat de nostre senyor MCCCLXXVIII. Rex Petrus. (Reg. 1261, f. 8.)

(1) Lo Rey. — Molt car Primogènit: jatsia per altra letra vos haiam escrit sobrel fet de la aljama dels juheus de Osca pero apres per ço con en Jacme dez Monels vostre vicicancer al qual haviem comanat lo proces quens haviets trames et per ell volguem quens fos feta la relacio es persona qui ama lo nostre be et el vostre et a molt vist et praticat en lo mon et nos qui haviem molt regnat et regnarem aytant con a Deu plaura, haviem rahonat ab ell de les practiques que nos haviem seruades en los fets dels juheus et tenim nos per contents de la sua intencio la qual es bona et arreglada. E car ell deu partir daçi dins breus dies car solament lo haviem fet aturar sobre los fets de Tarragona en que va molt a nos et apres a vos, entenem que sia benhauenir nostre et vostre que vos en los fets qui toquen a juheus dejats a ades sobreseure ço es en fer les execucions et destrets et altres maneres per que no sien exequiats sots color de for justícia trossus quell dit vostra vicicancer sia en vostra Cort. E aço car Primogènit en tot cas seguits et nos faça negu fer lo contrari car ell ho fara madurament et segons quell fet requer. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a XXVI dies de janer del any MCCCLXXVIII. Rex Petrus. (Reg. 2262, f. 10.)

(2) El Rey. — Sabet que haviem entendido que nuestro caro primogénito el Duch faze algunos enantamientos contra algunos judios de Teruel et ja destos dias fizo enantar muy rigorosamente contra algunos judios de la ciutat Duesca e segunt vemos si estas maneras tiene ne vos ne los otros qui so es cerca dell non lo tirades de aquello noy fincara aljama en nuestra senyoria antes se mudaran en las tierras de los prelados, ricoshombres et caualleros et faran mas mengua a nos et a ell que a ninguno de vosotros. E porque sabemos que vos amades el nuestro servicio et el suyo et que querriades su bien auenir vos escriuimos daquesto quel conselledes que tales cosas no faga que vos qui ja havedes continuado muyto con nos sabes bien que siempre haviem tenido practica de conseruar las aljamas e assi damos vos carrega que tales feytos como aquestos tingades muyto a coraçon et quey fagades tal otra que las ditas aljamas sean conseruadas, que bien podedes considerar que nos qui en tiempos de guerras et de tribulaciones que haviem houidas en nuestros Regnos et tierras los haviem conseruados bien los puede et los deve conseruar el Duch en tiempo de paç et de benenança. E esto li podedes vos dezir qui como dito es sabedes et havedes visto muyto tiempo en nuestro regimiento. Dada en Barchinona dins nuestro siello secreto a XXVI. dias de janero del anyo MCCCLXXVIII. Rex Petrus. (Reg. 1262, f. 10.)

primer de febrer per dirli que alguns dels de l'aljama d'Osca li havien presentat un memorial de greuges, hont manifestaven que en l'original del procés hi obrava la declaració feta per en Rafart desencolpant als jueus falsament acusats, declaració escrita de mà del seu confessor y que aquest important document no constava en el trasllat del procés que havia estat tramés a Barcelona. Per comprovar aquesta ocultació, Pere III acabava manantli que examinés personalment dit original y si resultava cert que hi hagués el desencolpament de Jafuda y Manasem Abmabez, que suspengués tota actuació fins que en Jaume de Monells arribés a Çaragoça⁽¹⁾.

Don Joan o sos inductors, entre els que figuraven Bernat Dez Pont, jurisperit regent la cancelleria de l'Infant, son germà Johan Dez Pont y un convers anomenat Arnau de Sallan, que era auditor (oidor?) de la seva Cort, a la primeria de febrer encara interessaven la captura d'Haim Andalet, alias el Royo, aquell jueu d'Osca que fou unes vegades acusat d'haver comprat les hosties y altres d'haverles furtades juntament ab el cristià Rafart⁽²⁾.

Rebuda la lletra del Rey del 18 de janer, el Primogènit s'ajupí en certa manera a satisfer el desitg d'aquell, obrint una nova informació y reunint son Consell ab assistència de son germà l'infant Martí, que's trobava a Çaragoça y dels prelats, nobles y doctors que enumera la seva lletra del 4 de febrer, en la que comunicà al sobirà la deliberació tinguda y la determinació de sometre a torment als jueus Mossé Ambinax y Abraham Abolbaça acusats de que conservaven les cinch hosties. Anaven aquests desgraciats a sofrir el torment quan altres jueus d'Osca presentaren al Primogènit la lletra que li endreçava son pare ab data del 26 de janer y en la qual, com ja havem exposat, li manava que no fes res fins a que arribés a Çaragoça en Jaume de Monells, degudament instruit. Això enujà fortament al Primogènit y ab data del 4 de febrer escrigué una notable lletra al Rey, dolentse de la desautorització que li imposava y de la censura de son procehir. Lo que més va ofèndrel era l'alusió de que era dòcil instrument d'alguns consellers mal intencionats y a aixó li replica: *no som sabent ni tant groser o tant poch entés que si algun de mon Consell ere tant foll o havia tant de atreviment quem gosés dir o consellar res que no faes a fer que jo no li digués*

(1) Lo Rey. — Molt car Primogenit, jatsia per altres letres vos hajam escrit sobre la manera quens par que dejats tenir en lo fet de les aljames et vos nos haiats trames lo proces que hauets fet contra alguns singulars de la aljama Dosca e nos escrit a vos ço quens par qutes degue seguir del dit fet, empero apres son recorreguts a nos alguns de la dita aljama qui han posat deuant nos que en lo original del proces del qual vos nos tramesses trallat es escrit de ma del confessor lo desencolpament quel christia feu dels jueus qui daço eren encolpats e es cert que en lo trallat qui açi fou trames noy hauia res del dit desencolpament ans era lo contrari. E com aytals coses vos deiats esquiuar volem eus manam que de present vos façats venir lo dit original e vist aquell si trobats lo fet esser axi ço es quey sia escrit lo dit desencolpament de ma del dit Confessor sobreseits en la dita exequicio tro a tant que sie aqui vostre vicicanceller qui us dira nostra intencio sobre lo dit fet et deu prestament partir daçi per anar a la vostra Cort. Dada en Barchinona sots nostre segell secret lo primer die de febrer del any MCCCLXXVIII, Rex Petrus. (Reg. 2262, f. 14.)

(2) Infant don Johan &: A los fieles nuestros todos e sengles justicias, sobrejunteros, baitles e otros officiales e subditos del dito senyor Rey e nuestros e aun de senyorio qualquiere salut e gracia. Como Haym Andalet en otra manera apellado el Royo, judio de Huesca, sea inculpado de muytos, grandes e enormes crímenes e excessos por ell cometidos e perpetrados, por esto a cada uno de vos dezimos e mandamos que do quiere quel dito Haym sea... prengades... (Zaragoza 4 de febrer 1378.) (Reg. 1722, f. 210.)

que callás. Sembla també que hi hagué murmuració a Çaragoça de que 'l Primogènit y son dispenser cercaven ab aquell procés ferse donar una quantitat per l'aljama d'Oscà, y per desvirtuar la calúnnia declara que no 'l mou sinó la millor defensa de la fè catòlica (1).

Juntament ab aquesta lletra l'Infant Joan trameté a Barcelona en Galceràn de Ortigues, son escrivà, per donar detallada explicació del procés al Rey Pere y procurar que aquest no li posés limitacions o impediments en les actuacions, deixantlo en complerta llibertat de castigar als jueus. Perque ajudessin en aquesta tasca prop del sobirà al Ortigues escrigué a Pere de Plà, conseller y protonotari, y a Pere Sacosta, uxer de les armes (2). Les intrigues y les influències existien, donchs, tant a la Cort del Primogènit com a la del Rey.

(1) Comença dient al Rey que ha rebut la seva lletra «en la qual manavets a mi que com fos stat proposat denant vos quel crestia qui ha presa mort havia dit a sa fi que ço que havia dit et confessat havia dit per força de turments e que semblantment havien dit los juheus condemnats a mort et quels turments donats al crestia et juheus eren stats molt desordenats cor I. quintal e mes era stat posat als genitius de cascun dells et que no era versemblant que per XXX. solidos e tres sortiles d'argent lo crestia et juheus demunt dits haguessen fet lo dit furt specialment com la custodia en que les dites osties consagrades staven valgues V. o VI. florins, que jo reebes informació sobre les dites coses hoida la part dels dits juheus.... per complir vostre manament jo he volguda fer reebre informació altra vegada e aquella reebuda e deduida en mon consell, present mi et lalt infant en Marti car frare meu, Mossen de Çaragoça et Mossen de Terrassona, lochtinent de maestre de Rodes en la castallania Damposta, abbats de Bernuela, de Roda, arciaches de Belxit, de Daroca, obrer de Çaragoça e daltres moltes ecclesiastiques persones, Governador, Justicia et Batle general Darago, Jurats de la Ciutat de Çaragoça, Confessor, almoynier en Maestre en teologia meus Micer B. Despont, Micer Pere Arnau de Ffrança, Micer B. de Pinos, Micer Johan Despont, Michel de Capella, Fortunyo de Liso, Exemeno Doscha, Ramon Çorita, Steve Pentinat, Pedro Lopez, Fernez, Jacme del Spital e molts e diverses doctors, licenciats et savis en dret, los nobles en Bernat de Pinos, Mossen Johan Eximenez Durrea, Mossen Lop de Gorrea, Mossen Garcia Lopez de Sesse, Mossen Garcia Lopez de Luna, Domingo Palomar et molts daltres nobles, cavallers et homens de ciutats et de viles en molt gran nombre hoc encare lavocat dels dits juheus a ple hoit fou determenat per tots los sobredits et altres molts que dos juheus *sens plus* de la ciutat Doscha et qui son preses en mon carcre et delats per fet, eren questionadors e posadors a turments. E com jo, Senyor, volgues procehir a executar la determinació de mon consell, la part dels dits juheus ha presentada a mi altra letra de part de la vostra senyoria, per la qual en acabament manats a mi que jo sobresegue... tro en Jacme des Monells, vicecanceller meu, informat de vos, Senyor..., qui dins breus dies deu esser en ma cort, sie vengut; expressan en aquella que hom del mon nom faça fer lo contrari et altres coses contengudes en aquella, de les quals, parlan ab molt gran reverencia de la vostra senyoria, lo dictador daquella se pogra star et callar, car jatsie Senyor, jo nom demostra massa sabent ni atrevit, maiorment envers les coses que toquen vostres manaments, no son tampoch sabent ni tant grosser o tant poch entes que si algun de mon consell ere tant fol ho havia tant de atreviment quem gosas dir o consellar res que no faes a fer, que jo no li dixes que callas, les quals coses en lo dit consell meu deduides, en lo qual si a Deu plabia es versemblant que tot fet justiciable per gran que fos se degues be determenar, fo axi acordat per mi present lo dit Infant, que jatsie LX. jorns et mes sien passats que aquest fet fos stat denunciat a mi e lo cors del Salvador nostre Jhesu-xrispt fos e romans encara en poder dels dits juheus segons meritis del proces daquen fet et alguns murmurassen que jo e mon dispenser dilatavem et prorogavem aquest fet per haverne diners, ço que Deus ne gents saber poden e dagues haver, Senyor, confian de la vostra catolica intencio, la qual tots temps havets hauda et haurets si a Deu plaura en reverencia e honor del Salvador nostre Jhesuxrispt, los dits dos juheus turmentats degudament a fi que asseias si Deus me faera tanta de gracia que jo pogues trobar les dites osties consagrades, les quals segons dit es, son en poder de infels. Pero, Senyor, les dites vostres letres et specialment la ultima de sobresehiment contrastants aço fer no he pogut, perque he deliberat de consultar vos, Senyor, sobre lo dit fet e sobreseure en aquell... entro que haia vostra resposta. Per ço, Senyor, supplich a vos humilment per descarrech de la vostra anima, haven en vostra memoria les assenyalsades gracies que nostre Senyor Deus vos ha fetes, que la vostra resposta no tardets a fi que vos et jo, Senyor, pusquam del dit fet bon compte retre al Creador, lo qual prech devotament que de negligencia o triga no vulla vos, Senyor, ne mi reptar e punir. E per aquesta raho, Senyor, tramet jo a la vostra senyoria lo feel scriva meu en Galceran Ortigues, del present fet largament informat.... E a bona fe Senyor, sguardat que lo cors de Deus es en poder de juheus es peril en la triga: jo, Senyor, enten et crech que jo haguera trobades les dites osties consegrades si no fossen, Senyor, los alongaments et torps que vos me havets manats ab vostres letres. Manme, Senyor, la vostra senyoria, ço que li placia. Scrita en Çaragoça a IIII. dies de febrer lany MCCCLXXVIII. Primogenitus. Senyor, vostre humil primogenit besan &. (Reg. 1723, f. 62.)

(2) Lo primogenit: — Com nos sobre lo fet de dos juheus Dosca que tenim preses per lo fet de les osties consagrades trametam al senyor Rey lo feel scriua nostre en Galceran Ortigues de nostra intencio plenerament informat, per ço us dehim eus manam que donan plenera fe e creença a aço que el dit nostre scriua vos dira sobre aço de part nostra aydets a aquell en tot ço que mester vos hi haura e fer li dar bon e breu spatxament

Al cap de deu dies d'haver sortit de Çaragoça en Galceràn de Ortigues ja havia parlat ab el sobirà y aquest ja escrivia al seu fill que no tenia motiu d'estar enujat per lo que li havia advertit en la lletra anterior, perque *en veritat no la trametièm per vos, mas per alguns de vostre Consell qui segons ques diu no se son hauts ni se han be en aquests afers.*

Al escriure aquesta lletra feya pochs dies que 'l Rey havia rebut un nou Memorial de greuges dels jueus d'Oscà contra les vexacions y les arbitriarietats que cometien els oficials del Infant, el que es precis transcriure complertament:

«A la vostra gran Excellencia Senyor:

Aquests son los greuges dels juheus Doscha preses en poder del Senyor Duch parlant ab humil reuerencia et honor, quels foren fets per lonrat micer Bernat de Pont Regent la Cancellaria del Senyor Duch segons que aquestes et moltes daltres los quals nos no podem allegar per tal com no hauem copia del proces contra ells fet E per ço com no hauem auocats qui ho puxen ordonar segons ques deuria per ço nos no podem allegar sino aquells qui amemoria nos recorden segons que pus largament se apar per lo dit proces al qual Senyor proces te aci en Barchinona translat en Galceran Dortigues escriua del dit Senyor Duch. Per ço placia a uos Senyor fer manament al dit Galceran quel dit translat liura a nos o a qui Senyor uos plaura per tal Senyor que nostres deffensions qui per nos son estades donades poguessets ueure.

Primerament Senyor com lo Christia ladre fou pres en poder del Senyor Duch per acusatio per molts furts et entre los altres per hosties que dehia que hauia furtades de la Esgleya del loch de Tardianta et fou interrogat moltes uegades dels dits furts et hosties per lo dit micer Bernat regent la dita Cancellaria et atorga tots los dits furts E dix que les dites hosties que era ueritat que les hauia preses ell et son companyo et que les hauien menjades. E apres daço a cap de tres dies per qual se uol manera que fos lo dit micer Bernat feu turmentar lo dit Christia entro que per força de turments li feu dir que les hauia uenudes a Jaffuda Abmabeç et a Manafem Abmabez la qual cosa Senyor parlant ab aquella reuerencia et honor que de uos se pertany parria que fos mils estat fet per uolentat que no per dret ne per iusticia per que Senyor qualseuulla hom qui sia pres per qualseuulla crim et sia enterrogat et atorch lo dit crim dalli hauant no deu hauer loch lo turment majorment que en Arago de fur noy hauia turment.

Item Senyor apres daço foren preses los dits Jaffuda et Manafem et foren interrogats per lo dit micer Bernat si sabien les dites hosties et dixeren que no plagues a Deu que ells hi sabessen res et nuill temps hauien tengudes hosties ni sabien ques era E lo dit micer Bernat feu los turmentar dins tres dies següents ab ten forts turments en entre los altres es a saber Senyor quels fo posat pes als genetius del. I. de mes de mig quintar et ab aquell lo pujaren E per força dels dits turments faerenli dir que ells les hauien preses lo qual turment Senyor humilment parlant fou fet contra justicia de metre pes en los genetius la qual cosa Senyor no es hom qui soferir lapogues.

Item apres aço estants los dits Jaffuda et Manafem en la dita preso foren turmentats fortment per lo dit Micer Bernat que diguesse et que hauien fetes les dites hosties daquiaytant quels feren dir per força de turments que les hauien dades an Mosse Ambinax et a Samo de Quatorze maior de dies et Abraham Abolbaça. E estant en los dits turments foren interrogats los dits Jaffuda et Manafem sis tenien ne estauen en ço que hauien dit E los dits Jaffuda et Manafem responeren et digueren que no car allo que hauien dit hauien dit a induiment de un conuers al qual dien A. de Sallam quilts hauia dit que si ells si hi acusauen los dits Salamo et Abraham Abel baça et Mosse Ambilax que ells escaparien et serian quitis de la preso E apres aço fet lo dit Micer Bernat los feu turmentar tant fortment entro que per los turments quels fahia tant forts los feu atorgar que les hauien dades als damunt nomenats. Per que Senyor parlant ab reuerencia et honor vostra es gran preiudici et dampnatge dels dits supplicants per que Senyor tot

ab lo qual tantost puxa a nos tornar. Data en Çaragoça a V. dies de febrer lany de la Natinitat de nostre senyor MCCCLXXVIII. Dirigitur P^o de Plano consiliario et negociorum Curie protonotarii; similis littera fuit missa P^o Çacosta vxerio armorum. (Reg. 1722, f. 210.)

hom qui atorga son crim no es de negun dret ni raho que sia turmentat per que acus nen digua daltres. E par que fou mils fet de fet de uolentat que no per justicia.

Item apres daço Senyor foren preses los dits juheus et encara huy son preses en poder del Senyor Duch E tantost demanaren al dit Micer Bernat quels degues donar temps a contradir daço de que los hauien incolpats los dits Jaffuda et Manafem et auocats et copia del dit proces et conseruacio de lur dret e lo dit Micer Bernat denega que nou uolia fer en perjudici lur la qual cosa Senyor plant ab humil reuerencia et honor es contra tota raho per que de dret et raho tothom deu esser escoltat en son dret.

Item apres aço Senyor lo dit Micer Bernat sentencia lo dit Christia et a la hora de la mort lo dit Christia confessa et diix que allo que hauia dit en la primeriria del fet de les hosties que ell et son companyo les hauien menjades era ueritat segons que dit hauia et que negun juheu ni moro en aço no hauien neguna culpa segons que pus largament apar en la confessio escrita de la ma del confessor guardia dels frares menors se conte en lo proces original del dit fet E present Ponç escriua del dit proces et altres molts homens ço es Officials Reyals et Cauallers qui la dita confessio oyren. E aço de que hauia incolpats los dits juheus et ço que hauia dit de les dites hosties que hauia venudes al dits juheus hauia dit per força de turments. E apres no contrastant tot ço lo dit Micer Bernat feu cremar los dits Jaffuda et Manaffem la qual cosa Senyor parlant ab humil reuerencia et honor fou fet contra tota justicia que pus lo dit Christia los hauia desincolpats no deuien morir los dits juheus car cert es que no es cosa Senyor que null hom incolpa si mateix et desincolp altres si ueritat no es maiorment a juheus.

Item los dits Jaffuda et Manaffem a la hora de la sentencia desincolparen a si mateys et als altres juheus incolpats per la dita raho E digueren que ja Deus no manas que ells null temps haguessen uistes hosties ne sabien que seren E que allo que dit hauien ho hauien dit per força dels turments tan forts quels hauien fets fer et per induiment et anach del dit conuers de la qual cosa Senyor nostre procurador qui present era fahia leuar carta publica E gitaren lon a cotxades la qual cosa Senyor parlant ab aquella reuerencia et honor es et fo contra tota justicia car null hom per demenar son dret no deu esser acotxat ni malmanat E axi apparria ques fes mils per uolentat que per justicia.

Item apres daço Senyor los foren fets per lo dit Micer Bernat parlant ab humil honor et reuerencia molts et diuerses preiudicis et injusticies de no uoler los dar copia o translat del dit proces per que poguessen allegar ni deffensar lur dret ni aduocats competents ans nos fahien assignacions molt breus temps contra lo manament del Senyor Duch qui los manaua dar deffensions et temps sufficient les quals coses Senyor pus largament se contenen en lo dit proces que a nos pus copia hauer non podem a memoria hauer no ho podem.

Item Senyor apres aço la vostra Altesa escriui al dit Senyor Duch e entre les altres coses contengudes en la dita vostra letra hi hauia ques fossen dades raons et deffensions et temps sufficient a prouar nostres intencions E lo dit Senyor Duch uolent obeir vostra letra et hauent bona uolentat en lo dit fet mana nos donar temps sufficient segons tenor de la uostra letra E lo dit Micer Bernat parlant ab aquella reuerencia et honor de uos Senyor no contrastant lo manament del dit Senyor Duch nons ne queri donar sino tres dies E nos Senyor uehents que noy podiem aldre fer protestam contra ell del temps ten poch quens donaua ab carta publica la qual pres en Galceran Dortigues.

Item apres aço Senyor fons assignat per lo dit Micer Bernat a donar testimonis precise et peremptorie dins tres dies lauores seguents et si aquell dia nols huiem donats que anantaria contra nos E nos responguem que allo no podiem fer per ço com los testimonis eren absents de la dita Ciutat et lo dit Micer Bernat parlant ab reuerencia deguda per fatigar et donar nos messions assigna que anassen reebre los dits testimonis los honrats en Guillem Olomar et Micer Bernat de Pinos et mana nos que dins los dits tres dies nos haguessem donat recapte per que poguessem anar reebre los dits testimonis et sino que daqui avant nols nos reebrien E lo dit temps de la assignacio lo nostre procurador pres nostres capitols ordonats sobre los quals deuien esser interrogats los nostres testimonis et presenta los al dit Micer Bernat des Pont present lo escriua Galceran Dortigues dient lo dit nostre procurador que era apparellat de donar los diners que anassen reebre los dits testimonis E lo dit Micer Bernat pres los dits capitols nostres en la sua ma et legí aquells et lets aquells per lo dit Micer Bernat per ocasionar nos et dilatar nos que lo temps se escorregues pres los dits capitols et gitals al foch de la qual cosa Senyor qui de la presentacio dels dits capitols qui per que los crama al foch al nostre procurador ne feu leuar carta publica al dit Galceran Dortigues la qual carta publica Senyor tenim en forma pu-

blica offerents nos demostrar et fer tota hora que ha uos placia la qual cosa Senyor parlant ab humil reuerencia et honor parria que ho faes mils per uolentat que no per justicia.

Item Senyor quant la vostra Altea trames al Senyor Duch que ell uos enuias lo traslat del proces et lo dit Senyor Duch volent obeir vostre manament et hauent bona uolentat en lo dit fet mana al dit Micer Bernat queus enuias lo traslat del original de tot ço que fet si era entegrament E que no anantas en lo dit fet entro que uos Senyor o haguessets uist E lo dit Micer Bernat parlant ab aquella reuerencia et honor uostre per ocasionar nos enuia lo dit traslat del dit proces et noy hauia ço qui per nos faya ni la confessio del Christia qui desencolpa tots los juheus la qual Senyor concorda ab la confessio de la interrogacio primera ni la relacio de Ponç escriua del dit proces com oy que lo dit Christia desencolpa tots los dits juheus les quals coses Senyor eren contengudes en lo dit proces original per que par Senyor que aço fo mes per uolentat que per justicia per encobrir et obsegar tot nostre dret.

E per amor daço Senyor a la uostra Altea humilment suppliquen los dits supplicants pus Senyor per moltes raons uehets que ells ni algun dells no tenen ni han neguna colpa en lo dit fet per moltes raons contengudes en lo dit proces axi com damunt hauem dit maiorment que lo dit Christia los desencolpa en lo començament de la interrogacio a ell feta E despuys en la confessio a la hora de la mort E tot aço qui si es fet parlant ab humil reuerencia et honor ses fet per lo dit Micer Bernat contra tota justicia et raho E contra uolentat et manament del dit Senyor Duch Per que placia a la uostra Merce Senyor que uos vullats escriura al dit Senyor Duch que ell per sentencia deffinitiuua sua dega donar et don per quitis et absolts los dits juheus encolpats et detenguts en son poder et lurs bens per que manifestament Senyor appar que ells no son culpables en res E en aço Senyor farets gran merce et justicia als dits juheus. Nostre Senyor vos tenga molts anys et molts dies en bona vida Amen.

Item Senyor tots los damunt dits enantaments constretes et turments fetes al dit Christia et als dits juheus totes foren fetes per lo sobre dit Micer Bernat dez Pont et Micer Johan dez Pont frare seu so es auagades la .I. et auagades en dos ensemps per la qual rao Senyor no es dubte que a nos no sien stats fets los dits greuges axi per la .I. com per abdosos.»

No obstant les fondades sospites que tenia sobre l'incorrecció dels oficials y consellers del Primogènit, y malgrat d'aquesta dolorosa exposició de les arbitrietats sofertes per els acusats y de la petició d'absolució definitiva, el Rey, qui necessitava estar bé ab son fill perque no fes obstrucció a l'expedició a Sardenya y Sicilia y treballés ab bona voluntat per aplegar subsidis y per vendre béns de la Corona, se decidí a satisfer en certa manera la seva vanitat o preocupació y a concedirli aparent llibertat per prosseguir aquell confós proces. La citada lletra de 15 de Febrer, li mana que torni a examinar tot lo actuat, que fixi atenció en el Memorial de greuges presentat per els jueus d'Osca, que 'l regoneguin y estudiin també 'l Justicia y en Miquel de Capella y que dongui o admeti als acusats *justes y llegendimes defenses* y siguin ben ateses; però al meteix temps li diu pomposament que li remet l'afer, *totes et qualsevol lletres o disposicions en contrari fetes, com nos aquelles ab la present revoquem* (1).

(1) Lo Rey. — Molt car primogenit Vostra letra haueu reebuda quens ha aportada de part vostra lo feel escriua nostre et uostre Galceran Dortigues lo qual nos hauets trames per los fets daqueys singulars juheus Doscha que tenits preses per lo fet de les hosties sagrades quis dien esser uenudes als dits juheus Eentes ço que en aquella nos hanets fet saber et ço que lo dit Galceran nos ha dit de part vostra uos responem que nous deuets marauellar de la letra darrerament per Nos a uos sobre aquest fet tramesa con en ueritat no la trametiem per uos ne era intencio nostra mas per alguns de uostre consell qui segons ques diu nos son hauts nis han be en aquests afers e menys nos deuets merauellar si alcu ha recors a nos de tort o de injusticia ques diga que los sia feta per nostres oficials et que nos sobre aço uos escriuam Per que car Primogenit jassia que per part dels dits juheus sien aci deuant nos proposats molts et diuerses greuges los quals affermen quels son stats fets en lo proces contra ells actitat los quals uos trametem closes e segellats ab la present et encara diguen que en la relacio

Pere III era home molt astut y coneixia la poca malícia de son fill. Després de darli aquella satisfacció purament nominal o simulada, ordenava separadament a Don Lope de Gurrea, personatge seriós y que mereixia la seva confiança, que s fes càrrech de la direcció o inspecció del procés, perque no fossin perjudicades les aljames y *no sia feta rigor, ans en aquell ab justicia ordenada et ab gran deliberació sia procehit*⁽¹⁾.

En endevant, donchs, el Primogènit, sens presumirho o véureho, tingué dos curadors o interventors en l'afer dels jueus, Don Lope de Gurrea y en Miquel de Capella, promovedor o oidor de la Cort del Rey. Desde aquell moment perderen la partida els inductors o interessats en perseguir als israelites d'Osca y s'encaminaren les coses envers el sobresseiment o abandonament de les actuacions. A primers de març encara s dictaren algunes disposicions contra els acusats. Fou manat al convers y oidor de la Cort Arnau de Sallan que anés a Osca y inspeccionés els llibres de manifestacions de bens y repartiment de les quotes contributives dels jueus per saber que possehien els acusats Haim Andalet, Salomó Quatorze, Abraham Abulbaça, Manahe Aninabech, anomenat *el perlero*, Jafuda Animabech, anomenat *el león* y l Rabí Mossé Enbimíax. Y al meteix temps fou ordenat al Justicia d'Osca que l jorn de mercat públich fes una crida de que tota persona qui fos deudor de quantitats als esmentats jueus, ho denunciés a aquella auctoritat dintre deu dies, per procehirse a la empara o embarch a resultes del procés de les hosties⁽²⁾.

quius nes stada feta se son jaquides moltes coses tocants lo fet de la neritat hauem axi en nostre plen consell deliberat que uos al qual remetem tot lo dit fet façats uoure et regonexer lo dit proces et los greuges que ara nouellament han denant nos donats al Justicia Darago o an Miquel de Capella promouedor de la nostra Cort qui o la un dells uists et regoneguts aple los meritis del dit proces et dades als dits juheus justes et ledesmes defensions si ultra aquelles que ja han haudes o ultra aquelles alcunes los en son mes auant per justicia donadors et aquells plenerament en lur dret hoyts faça deuant uos en vostre Consell plenera relacio en lo qual consell sien l'Arcabisbe de Seragoça nostre Canceller et tots aquells prelats richshomens et cauallers doctors et sauis antichs que a nos semblara la qual relacio feta uos de consell dels dessus dits fets en aquest fet tal justicia que Deus primerament ne sia seruit et nos et nos ne siam excusats com intencio nostra es tots temps estada et es que daquests fets sia feta tal justicia que a nostre Senyor Deus nostre et vostre creador sia satisfet et que tots los juheus del mon sen sabessen perdre be pero uolem car Primogenit queus guardets que per falses sugestions ni per maneres desordenades nos qui som en loch de Deu en terra per justicia posats ni vos qui en persona nostra aquella justicia exercits no siam enganats ne los juheus qui son patrimoni nostre et vostre sien no degudamen opprimits axi com diu que son. Remetem a vos soltament aquest fet totes et qualsevol letres o provisions en contrari fetes no contrastants com nos aquelles ab les presents revoquem et per no fetes haver vullam. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a XV dies de febrer del any MCCCLXXVIII. Rex Petrus. (Reg. 1261, f. 27.)

(1) Lo Rey. — Mossen Lop, segons que per letres trameses per nos a nostre car primogenit lo Duch sobre lo fet dels juheus Dosca porets veure nos tenim a cor quen lo dit fet no sia feta rigor ans en aquell ab justicia ordenada et ab gran deliberació sia procehit. Per que uolem eus dehim et manam que vos daquest fet prengats carrech en vos, ço es quels juheus delats sien hoyts plenerament en lur dret e defensions e quen lo dit fet sia ab gran deliberació e acort mijançant justicia et no ab rigor procehit, cor nos a vos axi com daquell de qui confiam vos donam carrech singular et special daço. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a XVI. dies de febrer del any de la nativitat de nostre senyor MCCCLXXVIII. Rex Petrus. (Reg. 1262, f. 61.)

(2) Infans Johanes & dilecto auditori Curie nostre Arnaldo de Sallan militi, salutem et dilectionem: Cum nos informacionem plenariam per nos recipi ordinaverimus et velimus nomine nostri de omnibus et singulis bonis tam mobilibus quam sedentibus debitis et aliis quibuscumque juribus Fahim Andalet alias lo Royo, Manahe Aninabec el perlero, Jahude Animabec alias leon, el Rabi Mosse Enbimíax et Salomoni Quatorza, Abraham Abulbaqua judeis Osce pertinentibus, delatis sen acusatis de furto eucarestiarum in ecclesia de Tardaia comisso, per tanto nobis dicimus et expresse mandamus quatenus visis presentibus et omnibus negociis postpositis ad edelantatos et aliamam dicte ciuitate personaliter accedatis et librum seu libros manifestacionum per dictam aljamam et singulares eiusdem a tribus annis citra factarum ad manus vestras recipiatis et vocato in hiis Arnaldo de Sallan conuerso manifestaciones per prenomatos judeos delatos dictis temporibus factas de ebrayco

Després se reuní un gran Consell a Çaragoça, presidit per el Primogènit y assistinhi l'infant Don Martí, el Justicia d'Aragó, Miquel de Capella, Lope de Gurrea, l'arquebisbe y gran nombre de cavallers y doctors; hi feren els quatre advocats defensors dels acusats les manifestacions degudes. El Consell no estimà pertinents les demandes d'absolució o sobresseiment immediat y llavors el Primogènit manà que 'ls acusats fossin *rodats y posats a torment*. Dues vegades foren tormentats sens arrancàrselshi cap declaració de participació en el delicté y ab gran naturalitat el Primogènit escrigué tot això al seu pare, acabant anunciantli qu'encara tornaria a posarlos al torment⁽¹⁾.

Aquesta persistència en la persecució produia fort enuig al Rey. En Berenguer de Relat ho va escriure al Primogènit y aquest li respongué ab termes despectius, suposant si era allò tot una intriga del propi Relat. Sembla que algun personatge procedent de Çaragoça havia dit en la Cort de Barcelona que Don Joan desitjava que 'l Rey son pare s'en anés a Sicília, per poder ell governar a son arbitri y sens curarse de les instruccions del sobirà, com si fos un jovenet estudiant qui se sent per primera volta deslliurat de la vigilancia paterna. Don Joan feya protestes d'obediencia y amor incondicionals al Rey, però es ben visible que havien començat les diferencies y renyines entre pare y fill⁽²⁾.

Pere III, cada dia més embolicat en els preparatius de l'expedició a Sardenya y Sicília y preocupat ab la manera d'aplegar el diner per sostindre-la,

in linguam planam per dictum conversum reduci et per aliquem ydoneum notarium conscribi prout sunt faciatis, easque ut cicius poteritis clausas et sigillatas ad nos transmittere procuretis.... Data cesarauguste quarta die marcii anno a natiuitate domini MCCCLXXVIII. Primogenitus. (Reg. 1722, f. 218.)

(1) Molt alt et molt excellent & sapia la vostra senyoria que daquests dies reebi una letra vostra sobre lo fet dalcuns juheus de la ciutat Dosca... en la qual es contengut que jo comanas lo proces... al Justicia Darago o an Miquel de Capella, hoidor de vostra cort... a la qual letra, Senyor, ab deguda reverencia et honor vos respon que encontinent reebuda la dita vostra letra comane aquella et los dits proces et greuges als dits Justicia et M. de Capella... Finalment, Senyor, los dits Justicia et Miquel ab gran cura et diligencia han complides totes les coses et aquelles exequides lo dit Justicia present, lo dit Miquel denant mi et mon consell, en lo qual era linfant en Marti... ha feta del dit proces longa et plenera relacio. E facta, Senyor, la dita relacio et quatre savis en dret dels bons et pus abtes daquesta ciutat advocats dels dits juheus en lo dit meu consell, per mi plenerament hoyts et scoltats, los dits Justicia et Miquel denant mi et lo dit mon consell legir faeren les satisfaccions per ells fetes als dits greuges, per les quals... fou haud per clar aquells greuges no esser greuges ne contenir veritat com sien expressament contra lo proces... per que, Senyor, yo haud mon consell plenerament mane quels dits juheus fossen rodats et posats a turments; e per conseguint, senyor, aquells son stats turmentats dues vegades e no han res dit e daçi avant los fare turmentar segons que per justicia trobare esser fahedor... Scrita en Çaragoça a XXII. dies de març lany MCCCLXXVIII. Primogenitus. (Reg. 1723, f. 82.)

(2) Lo primogenit.—Vna letra hauem reebuda e entesa aquella vos responem que nos atorgam e sabem quel senyor Rey es a nos stat tots temps merce de nostre senyor Deu e es de present e sera longament si a Deu plaura excellent pare e profitos e molt bo e que nos li som tots temps estat e som e serem Deus volent aytant com viurem leal fill e obedient e on mes ira mils. E que vos e tot hom que diga lo contrari dehits daço gran peguea e no veritat, car apperellats som nos complir de nostre poder tot ço que a ell placia ens vulla manar, regonexents e sabents certament quen som tenguts e ho deuem axi fer, e vos ne altre nons farets james plaer de scriurens noves semblants. Quant aço que dehits que alguns de nostre consell han scrites a amichs lurs aqui, segons que al dit senyor es stat recomptat, vos present, les paraules següents: *E que lo senyor Rey vol passar en Sicília, vaie a la bonaventura que be len daran longa cossa lo senyor Duch e aquells que lin son entorn, que sen vaia;* quax qui diu que nos volriem que sen fos ja anat, volem sapiats que la aturada del dit senyor plau a nos molt et entenem quens es pus profitosa que la sua pertença per que us manam espresament que ab vostra especial letra nos certiffiquets tantost nomenadament de la persona que les dites paraules ha retretes al dit senyor et daquell que les ha notificades. En altra manera de cert sapiats quens creurem et haurem per ver que vos hauets aquelles trobades et tretes de vos meteix; e cor sots feell servidor et antich del senyor Rey et nostre vos responem sobres cortes, car si altre fossets vos hauerem sens dubte en altre manera respost. Dada en Çaragoça sots nostre segell secret a IX. dies dabril del any MCCCLXXVIII. Primogenitus.

Fluit directa Berengario de Relato.» (Reg. 1744, fol. 141).

no volia que 'l Primogènit molestés als jueus ni 's distregués ab aquell procés, perque 's pogués dedicar totalment a cercar subsidis y soldats. Per lletra del 3 de maig li manà que tot seguit li enviés a Barcelona En Miquel de Capella, aquell que l'havia posat com a inspector o interventor en el procés de les hosties, puix li era necessari per resoldre certs negocis urgents d'Estat, lo que indicava que ja no seguirien les actuacions contra 'ls jueus.

En Bernat Des Pont, jurisperit regent la cancelleria del Primogènit a Çaragoça, l'oficial qui era 'l principal promovedor y director del procés de les hosties, al veure desfeta la seva maquinació y estèril son treball, llençà, enujat, greus insults al Rey. En Saplana, a l'arribar a Barcelona, ho va manifestar al propi sobirà, qui feu terribles menaces de càstich. Llavors el Primogènit, per salvar a son privat y predilecte conseller, resolgué fer anar a Barcelona al meteix Des Pont a presentar excusacions y protestes de respecte. La lletra en que 'l Rey manifesta al seu fill que podia enviarli en Des Pont, demostra l'energia y serenitat de Pere III y la debilitat de Don Joan ⁽¹⁾.

Les advertencies y censures al Primogènit, governador general, ja anaren sovintejant. Realment era un governador que no governava. Les bandositats entre Roger de Pallars y Berenguer Roger d'Erill produïen incendis, morts, roberies a cada moment y Don Joan no res feya per impedirles ⁽²⁾. En aquells moments, per acabar de mimvar el seu prestigi, Don Joan caigué malalt. A mitjans d'agost estava ja assats millorat, y 'l Rey, sentintse pare malgrat lo passat, manifestà una extraordinaria ansia per rebre continues noves del estat del malalt. Tot això coincidia ab la celebració de Corts a Barcelona, que deliberaven sobre l'esmentada expedició a Sardenya y Sicília. No cal dir que romanía ja abandonat el famós procés de les hosties y que potser estaven ja deslliurats de la presó 'ls jueus acusats.

Una volta sortit de la malaltia 'l Primogènit, continuà governant ab poch acert l'Aragó. Sembla que per mantenir son luxós estament y les exagerades despeses de sa casa, exigia indegudament quantitats a aquelles gents, motivant una nova reprensió del Rey: *havem sabut*, li deya ab lletra del 7 d'octubre del any 1378, *que vos fets fer altres demandes en Aragó per vos mateix e per vostres afers, de quens meravellam molt, que be podets vos veure que Nos no porem haver de les gents ço que hauriem mester per lo fet de Sicília et de Cerdenya ans ne faer*

(1) Lo rey. — Molt car primogenit; vostra letra havem rebuda continent en acabament que per sguard vostre volguessem benignament oyr et tractar Micer Bernat Des Pont, vostre conseller et promovedor sobre les paraules quins son estades dites dell. Or responem vos que a nos hagre plagut que ell ne altre no hagues dites paraules de que nos nos haguessem moure, pero les paraules quen D. Çaplana nos ha dites mils les devets saber vos que nos car primerament les dix a vos et en apres nos lous havem remes, no sabem que us ha dit; empero, ques vulla sia per sguard vostre nos hoyrem lo dit Micer B. si ve açi a nos et plaurans que ell haia tals excusacions que no mira mal en res quens sia estat dit dell, car podets be pensar car fill, que nos havem desplaer que nostres servidors ne vostres facen ne diguen res mal estant ne escandalos ver nos ne vos. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a X. dies de juny del any MCCCLXXVIII. Rex Petrus. (Reg. 1261, f. 113.) Bernat de Pont era licenciat en lleys.

(2) En una lletra de 20 de juliol el Rey li deya en termes aspres que l'havia instituit governador per que cuides de administrar y assegurar la pau pública y que tot eren abusions y desordes.

tant quens convendrá de vendre de nostre patrimoni... e si volete dir que les dites á demandes fets per necessitat de vostra casa, vos poriets be tenir maneres bones e ordonades que no us calria fer semblants demandes.

Ab aquesta amarga reprensió paterna coincidí la mort de la seva muller Donya Matha d'Armenyac, a Çaragoça meteix, y no tardà gaire en partir acongoxat Don Joan envers Barcelona, no deixant en Aragó un bon recort com a governant. Els jueus d'Osca degueren celebrar la seva partida, ja que s'emportava ab la comitiva aquell Bernat des Pont, que tant els havia vexat y perseguit. Goig momentani, perque ben prompte altres oficials del Infant anaren a oprimirlos y maltractarlos, poguent citar sobre aquesta *reprise* un manament del rey de 7 setembre 1385 al Justicia y oficials del Regne d'Aragó, perque destitueixin als Comissaris nomenats per Don Joan per investigar les operacions dels jueus, puig ab pretext de que celebraven préstechs *ultra quotum*, els hi causaven moltes vexacions y danys⁽¹⁾. Fortes degueren resultar aquestes vexacions, quan el propi Don Joan essent ja rey ho regonegué solemnement en la capsalera del privilegi que otorgà (18 desembre 1393) a l'aljama d'Osca, dispensantla durant tres anys de tota investigació, visura y exacció per part dels comissaris o investigadors especials: *Informati quod aliam judeorum civitatis Osce et eius singulares—deya 'l Rey—per aliquos nostros officiales, comissarios et portarios sic vexacionibus continuis temporibus preteritis fuerint oppresi dictis vexacionibus laccessiti ac mole debitorum et onerum oppresi plures ex dictis singularibus deserendo propria aliunde eorum domicilium transportarunt, volentes propterea dictam aljamam et eius singulares a dictis vexacionibus preservari...* (Reg. 1906, f. 163).

El furt y profanació d'hosties consagrades a Osca resultaven tan confosos y poch fondats com el cas denunciat a Barcelona en 1367; però mentre que aquest, per enténdrehi directament el rey Pere, a qui s'ha tingut per home crudel y enfellonit, acabà prompte ab sobresseiment, el d'Osca, dirigit per el Primogènit, produí tres víctimes, dues d'elles probablement ignoscentes.

El procés dels jueus d'Osca podrà servir per estudiarne y jutjarne d'altres menys documentats, donchs en aquella centuria y en la següent sovintejaren les acusacions de profanació d'hosties consagrades contra 'ls israelites. A Catalunya se formà cinch anys més tart un altre procés per profanació d'hosties, en circumstancies molt semblants a les del d'Osca. Fou furtada la custodia de l'es-

(1) El mateix dia 7 de setembre escrigué també 'l rey Pere aquesta lletra al Primogènit: *Molt car Primogènit, sabut haurem que alsuns comissaris vostres qui son en les parts Darago. han impetrades de vos comissions per les quals, sots color de justicia guasten e destrouexen les aljames, faents contra ells diuerses calupnies e oppressions, en tant que si noy era prouehit les dites aljames porien leugerament venir a despoblació, la qual cosa car fill nos e vos deuem fort exquirar, com sien tresor e patrimoni nostre. E sabem be que si us fos dat entenent que per les comissions per vos fetes e atorgades als dits comissaris ells deguessen axi vsar nols aguerets axi atorgades lurs comissions, majorment com segons los capitols per nos atorgats sobrels comissaris, ells no deuen vsar en la forma que vsen. Per que, car fill, prouehits e fets quels dits vostres comissaris cessen de les dites coses et que daqui anant semblantment no vsen ne facen en guisa que nos hi hajam prouehir en altre manera* (Reg. 1291, f. 10).

glesia de Castelló de Farfanya (partit judicial de Balaguer), a la primavera de 1383, juntament ab dotze sagrades formes y al poch temps foren acusats dos jueus de Lleyda, Sentou Leví y Mossé Xicacella d'haverne comprades algunes, resultant finalment que l'acusació la formularen uns enemichs personals d'ells per portarlos a perdició segura ⁽¹⁾. En 1385, fou cremat a Metz un jueu acusat d'haver obtingut d'una senyora catòlica una hostia y haverla posada dins una capsa ab un gripau, com a medi per fer vendre a dita dama 'l blat que tenia. Temps després d'haver tancat la capsa, segons recompta una historia dels bisbes de Metz, se sentiren crits a dintre y al esser oberta solemnement per el batlle de la ciutat, aparegué la sagrada forma sangonejanta per les mossegades del gripau ⁽²⁾. Igual sospitós valor històrich concedim al cas ocorregut per els anys de 1470, a Silesia, hont les predicacions del frare franciscà Capistran contra 'ls jueus, acusantlos de profanació d'una hostia, feren que alguns morissin cremats y altres, a Breslau, fossin tormentats per arrencàrlosi falses declaracions. No pot assegurar-se que alguna volta no fos certa semblant profanació; però, en general, eren delictes imaginaris, acusacions motivades per venjances d'orde particular o per el fanatisme o per l'odi y gelosia que quasi per tot arreu existien contra 'ls israelites.

(1) El Rey Pere escrigué la següent lletra a Pere, comte d'Urgell, per estar el poble de Castelló de Farfanya dintre del comtat: «Car nebot, entes havem que vos tenits pres Sentou Leui, jueu de Leyda per ço car es inculpat que ha comprades e contractades o fetes comprar o contractar alcunes osties o formes sagrades les quals son daquelles XII que eren en la custodia dargent la qual ensemps ab vna creu e vn calze es estada furtada e treta temps ha, segons ques diu de la esgleya de Castello de Farfanya. E com per alguns jueus sia estat nouellament proposat dauant Nos que, segons lur presumpció e creença lo dit Sentou no es culpable en lo fet, allegants diuerses raons per les quals pretenen que semblant acte raonablement no pot ne deu caure en cor de jueu, mas que daço son estats acusats ell e Mosse Xicacella iniqament e ab falses tractaments e maneres, per persones quils volen mal, la qual cosa si axi era seria greu e de mal exemple e occasio de gran perill e escandel a tots los jueus de nostra senyoria, pregam vos, car nebot que daquest fet abans que proceescats a neguna execucio entenats discretament e ab tota diligencia encercar e hauer la veritat e que segons aquella vos hi haiats madurament e saua e segons ques pertany, en tal manera quel dit jueu si culpa no ha no sia per falses acusacions condempnat ne punit ne sen puxa als altres seguir perill ne dampnatge; e si la ha, quen sia corregit greument e segons que la qualitat del fet requer. Dada en Muntço sots nostre segell secret a XXVI dies de setembre del any MCCCLXXXIII. Rex Petrus (Reg. 1281, f. 122).

(2) *Revue des Etudes Juives*, n. 106 (Paris, 1907), article de M. Julien Weill.